

AZ EU-TAGSÁG 10 ÉVÉNEK FŐBB GAZDASÁGI FOLYAMATAI A V4-ORSZÁGOKBAN

VITAINDÍTÓ ELŐADÁS

(Az előadás összeállításában közreműködött Bajusz Anna, Buzás-Németh Anita és Tóth Szabolcs)

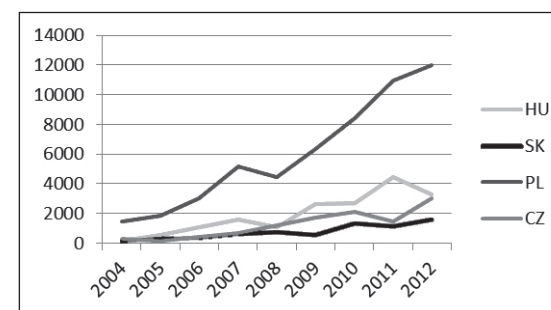
Az előadás során az EU-tagság eltelt 10 évének legfőbb gazdasági folyamatait mutatom be a visegrádi országokban, egymással összevetve, valamint az EU átlagos vonatkozó mutatóihoz képest. Ahhoz, hogy átfogó és objektív képet kapjunk arról, mennyiben sikerült a régió országainak felzárkózni az EU átlagához az elmúlt évtizedben, mintegy 20 különböző gazdasági mutató alakulását tekintem át.

• • • • •

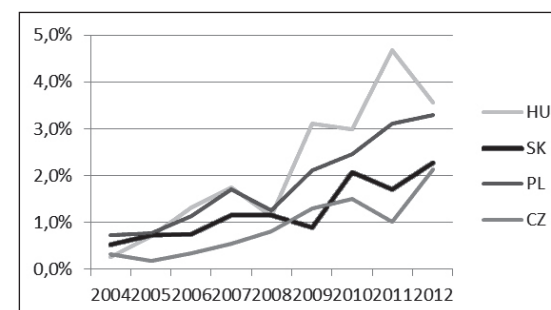
1. A BEÉRKEZŐ UNIÓS FORRÁSOK

Mielőtt magukra a gazdasági mutatókra rátérünk, érdemes egy pillantást vetni arra az igen jelentős nagyságrendű pénzügyi támogatásra, amely az uniós büdzből érkezett a 10 év folyamán. Ez a folyamatos transzfer ugyanis jelentős részben éppen azzal a céllal érkezett, hogy segítse a célországok felzárkózását. Az első ábra abszolút összegben mutatja a jól láthatóan egyre növekvő mértékű *nettó támogatási szintet* (1-2. ábra), tehát a beérkező források és a befizetések egyenlegét. Egyértelműen kitűnik, hogy mind a négy ország masszívan nettó kedvezményezett, a legnagyobb támogatást a legnagyobb méretű Lengyelország kapta. Az egyes országok helyzetének összehasonlítását a második ábra segíti, ahol a GNI arányában vetjük össze a visegrádiak nettó támogatási szintjét. Megállapíthatjuk, hogy Magyarország és Lengyelország kiugró mértékű, a nemzeti jövedelem mintegy 3,5 százalékát kitevő nettó támogatási szinttel rendelkezik az időszak végére, amitől némileg elmarad a cseh és a szlovák mutató, de az ő esetükben is jelentős forrásbeáramlás történt. Az EU tehát igen gáláns pénzügyi támogatást biztosított, amelynek formáit és hasznosulását tekintve persze lehetnek kételemek (ezeket itt most nem vizsgáljuk), ugyanakkor ezek jelentős mértékben járultak hozzá a gazdasági növekedéshez mind a négy országban.

1. ábra • *Nettó támogatási szint az EU források tekintetében (Millió euróban folyó áron)*

2. ábra • *Nettó támogatási szint az EU források tekintetében (A bruttó nemzeti jövedelem (GNI) arányában)*

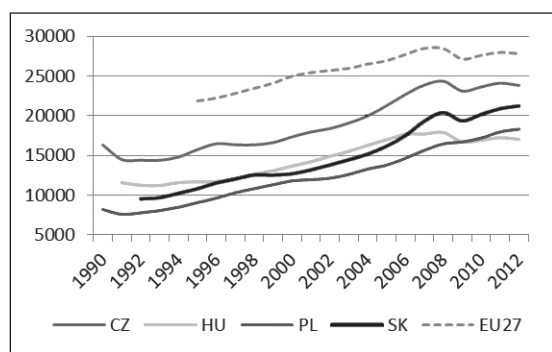

2. NÖVEKEDÉS

Az EU-hoz a kétezres évek folyamán csatlakozott tagállamok esetében, így a V4-ek esetében is fontos cél volt a gazdasági felzárkózás, azaz az *egy főre jutó GDP* (3-4. ábra) közelítése az uniós átlaghoz. 2012-ig jelentősebb bővülést az EU-átlaghoz mért egy főre jutó GDP tekintetében elsősorban Szlovákia (19 százalékpont) és Lengyelország (16 százalékpont) ért el, Csehország és Magyarország teljesítménye visszafogottabb (3-4 százalékpont), ugyanakkor Csehország 15 százalékponttal magasabb bázisról indult, mint Magyarország.

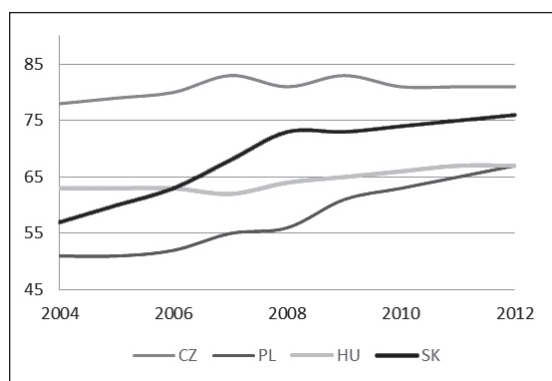
2004-ben a visegrádi négyek közül Magyarország a második volt az egy főre jutó GDP-t tekintve (63%), minket csak Csehország előzött meg. Az ezt követő dinamikus növekedésnek köszönhetően Szlovákia megelőzte, Lengyelország pedig beérte Magyarországot, ezáltal a fejlettségi szintben elfoglalt második helyről a megosztott harmadik helyre csúsztunk.

3. ábra • Egy főre jutó GDP (konstans 2005-ös áron és vásárlóerő-paritáson, USA dollár)

FORRÁS: OECD (HTTP://STATS.OECD.ORG/#)

4. ábra • Egy főre jutó GDP (PPP) az EU-átlag arányában (%)

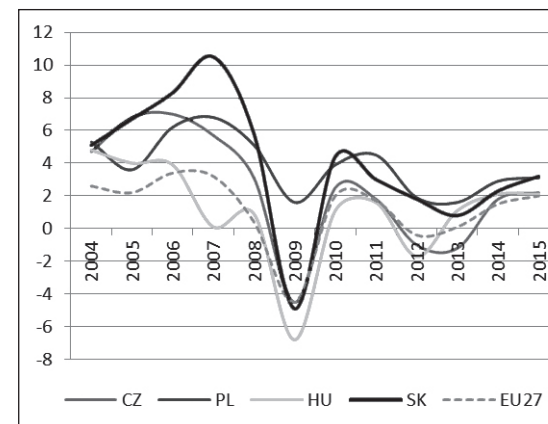

FORRÁS: EUROSTAT

A V4 GDP-növekedése (5. ábra) erős korrelációban van az EU GDP-jének alakulásával, ugyanakkor nagy különbségeket láthatunk a négy ország output-növekedésében. Elmondható, hogy 2004-ben az uniós átlagot meghaladó mértékű növekedés volt megfigyelhető a V4 országokban, de a gazdasági válság hatására ez a tendencia megtört. 2007 fordulópontra volt mind az EU, mind a visegrádi négyek számára. A válság azonban különbözőképpen hatott a V4-ek gazdaságára. Szlovákia, Csehország és az EU visszaesése nagyságrendileg megegyezett, Magyarország esetében a recesszió sokkal súlyosabb volt, Lengyelország ellenben – ugyan lelassult – gazdasági növekedést könyvelhetett el. A mélypont után lassú növekedés indult meg, amit 2012-ben egy újabb hullámvölgy követett, ekkor újra negatívan alakult mind az EU, mind Magyarország és Csehország GDP-je. A Bizottság legfrissebb, 2014. februári előrejelzése szerint 2014-ben már az EU egésze és a V4-ek is érdemi növekedési teljesítményt érnek el. Nagyjából az EU teljesítményéhez közeli bővülés várható Csehország és Magyarország esetében (különö-

sen 2015-ben). Az EU átlagánál jobb teljesítményt nyújthat Lengyelország és Szlovákia, amely újabb lépés ebben a két országban a felzárkózás irányába.¹

5. ábra • GDP-változás (%)

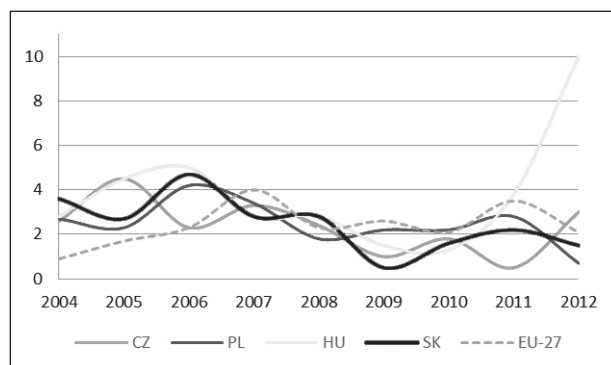
FORRÁS: EUROSTAT

3. TŐKEBEÁRAMLÁS

A V4-ek GDP-arányos FDI-mutatójában, ahogyan az EU-s átlagban is, megfigyelhető egy csökkenő tendencia. Jól látszik a 6. ábrából, hogy ez is többek között a gazdasági válság hatására alakult ki. 2004-ben az érték 2-4% közötti volt, ami lecsökkent az 1-2%-os tartományba. Ebből a tendenciából kivételt jelent Magyarország, ahol hasonló értékekről indult, mint a V4-ek az EU-csatlakozás időpontjában, de a csökkenés után, 2010-től egy jelentős emelkedés figyelhető meg, köszönhetően a jelentős átfolyó tőkének, amely kiáramlásoként is megjelenik a statisztikában. 2012-re a GDP-arányos FDI értéke elérte a 10%-ot. A jelentős emelkedés oka a 3931 millió euró átfolyó tőke beáramlásának, illetve egyes külföldi tulajdonosok eszközportfóliója átrendezésének (3 milliárd euró értékben) köszönhető, amely tranzakciók a beáramlással párhuzamosan tőkekivitelként is megjelentek a statisztikában. A nagyarányú beáramláshoz az is hozzájárult, hogy 1,7 milliárd euró körüli összeg a bankszektorba érkezett. (Fontos azonban megjegyezni, hogy az utóbbi beáramlástípus statisztikai elszámolása nem FDI-ként, hanem egyéb befektetésként történik a fizetési mérlegben).

¹ Fontos azonban megjegyezni, hogy a Bizottság által előrejelzettől nagyobb növekedési teljesítmény is lehetséges Magyarország esetében, hiszen az őszi előrejelzéshez képest maga a Bizottság is 0,4, illetve 0,3 százalékponttal javította a GDP-adatot 2013-ra és 2014-re.

6. ábra • GDP-arányos FDI-beáramlás (%)

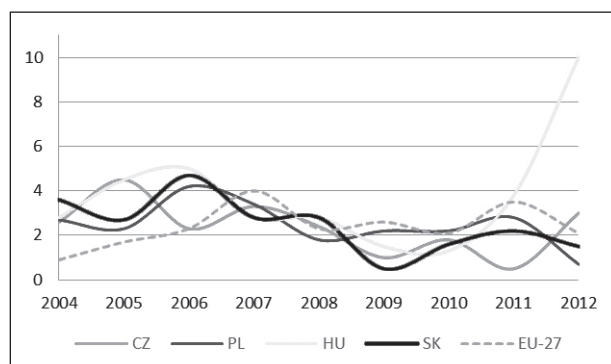

FORRÁS: EUROSTAT

4. BERUHÁZÁSOK

A bruttó állóeszköz-felhalmozás (7. ábra) egy fontos mérőszáma annak, hogy milyen egy országban a beruházási hajlandóság. A V4-ek országaiban az uniós csatlakozás időpontjában, Lengyelország kivételével magasabb volt a bruttó állóeszköz-felhalmozás, mint az uniós átlag. Magyarország esetében a mutató 2005-ig mutat növekedést, utána néhány év stagnálás után visszaesett, és még mindig nem sikerült növekedési pályára állnia. A Bizottság prognózisa szerint ez a tendencia 2014-ig folytatódni fog, amikor lassú növekedésnek indulhat a beruházás. A növekedés megindulásának fontos feltétele a piaci bizalom visszaszerzése. Szlovákia és Csehország esetében a bruttó állóeszköz-felhalmozás mértékének csökkenése egybeesik a gazdasági válság kialakulásával, ekkor Szlovákiában két év alatt 4 százalékpontot esett vissza a mutató. Lengyelország kivételt jelent a V4-ek közül, mert náluk 2008-ig dinamikusan növekedett az állóeszköz-felhalmozás, és utána sem volt akkora mértékű a visszaesés, így 2012-ben is még magasabb szintet ért el, mint az uniós csatlakozásuk évében.

7. ábra • Bruttó állóeszköz-felhalmozás a GDP arányában (%)

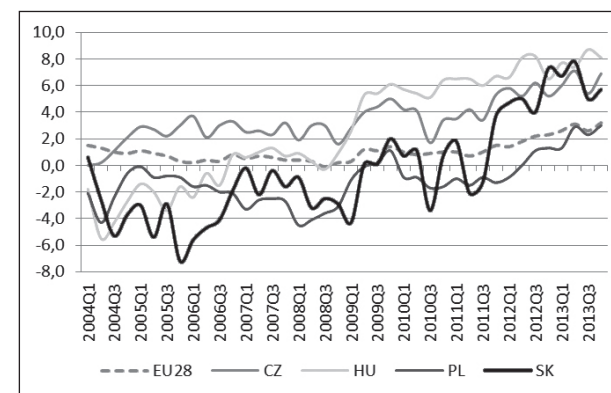

FORRÁS: EUROSTAT

5. KÜLKERESKEDELEM

A külkereskedelmi egyenleg (8. ábra) kapcsán alapvetően két időszakot különböztethetünk meg. A válság előtt Csehország egyenlege folyamatosan többletes volt. 2006-tól Magyarország is megközelítette az EU átlagát, míg Szlovákia és Lengyelország külkereskedelmi egyenlege deficitese volt. A válság fordulópontot hozott, amely a külkereskedelmi egyenleg növekvő, az EU átlagát meghaladó többletét eredményezte (Szlovákia kivételével). Ennek oka főként a belső kereslet és ezáltal az import nagyarányú, a válság miatti zuhanása volt. Ugyanakkor az export bővülése is szerepet játszott.

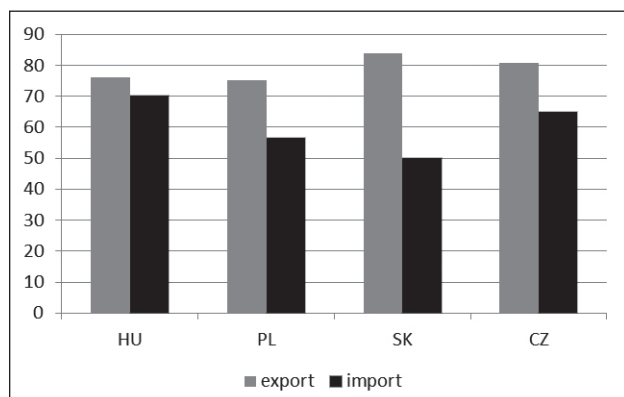
8. ábra • Az áruk és szolgáltatások külkereskedelmének egyenlege (a GDP %-ban)

FORRÁS: EUROSTAT

A külkereskedelmi orientáció kapcsán nyilvánvaló, hogy az EU (azon belül pedig elsősorban Németország) mindegyik V4-tagállam számára kiemelt jelentőségű kereskedelmi partner (9. ábra). Az export részaránya hasonló nagyságrendű (Szlovákia 83,8 és Lengyelország 75,1%-os részaránya között mozog), ugyanakkor az EU-ból származó import részaránya szélesebb spektrumon található. A 2010-2013-as időszak átlagában az importban a legnagyobb arányt a gépek és szállítóeszközök (47%), a feldolgozott termékek (33%) és az energiahordozók jelentették (12%). A kivitel esetében a három legjelentősebb főcsoport a gépek és szállítóeszközök (56%), a feldolgozott termékek (30%) és az élelmiszerek, italok, dohány (8%) volt.

9. ábra • Az EU részesedése a V4-ek összes áruexportjából és áruimportjából (2014, %)

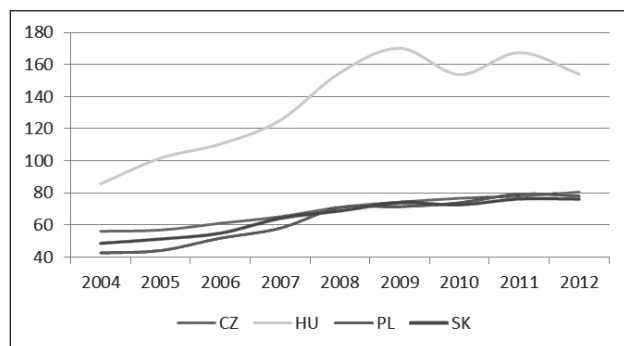

FORRÁS: WTO

5. SÉRÜLÉKENYSÉGI TÉNYEZŐK, KÜLSŐ EGYENSÚLY

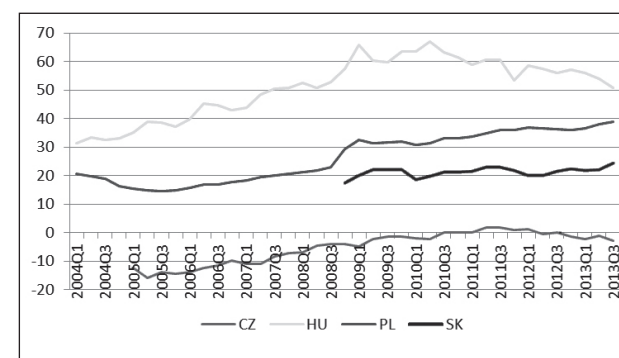
Magyarországon a kormányzati szektor mellett a *magánszektor eladósodottsága* (10. ábra) is magas a V4-ekéhez képest. Míg Szlovákia, Csehország és Lengyelország esetében a növekedés sokkal visszafogottabb, addig Magyarország esetében a kezdeti magas érték is több mint duplájára emelkedett a GDP %-ban. 2009-re elérte a GDP 170,2%-át. A magánszektor eladósodása főként külső források bevonásával, a devizahitelezés teret nyeresével történt, amely a külső eladósodtság egyenlegén is megmutatkozik. Ennek eredményeképpen Magyarország *külső eladósodtságának* (11. ábra) egyenlege a legnagyobb a V4-ek között. A már 2004-ben is legnagyobbnak számító érték 2009-re megduplázódott, amelyhez a devizahitelezés felfutása és a devizában felvett hitelállomány árfolyamgyengülés miatti növekedése is hozzájárult. A 2010 második negyedévében mért 66%-os csúcsához képest ugyanakkor érdemben csökkent a külső adósságállomány nettó állománya.

10. ábra • A magánszektor adósságállománya (GDP %-ban)

FORRÁS: EUROSTAT

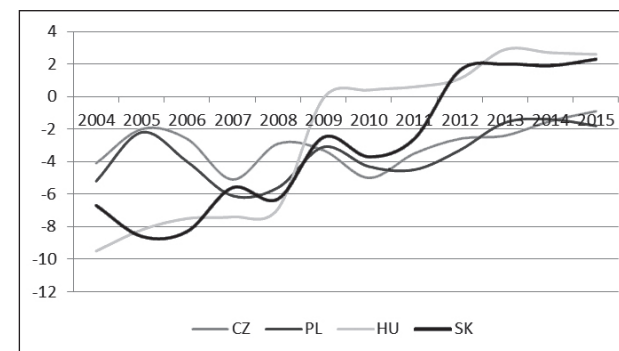
11. ábra • Nettó külső adósság nagysága (GDP %-ban)

FORRÁS: EUROSTAT

A *külső egyensúly vizsgálata* kapcsán látható, hogy a V4-ek esetében mindenhol a folyó fizetési mérleg (12. ábra) egyensúlytalansága volt megfigyelhető a válságot megelőzően. 2008 óta azonban a külső egyensúly helyreállni látszik, Magyarország és Szlovákia esetében a folyó fizetési mérleg többletet mutat (ez a többlet azonban nem tekinthető túlzottnak, nem éri el a makrogazdasági egyensúlytalanság riasztási szintjét, amely a GDP 6%-a). A javulás üteme ugyanakkor az utóbbi két évben lecsökkent. A legnagyobb javulást a folyó fizetési mérlegben Szlovákia és Magyarország érte el 10 év alatt (12,2 és 8,6 százalékpont), ugyanakkor Csehország és Lengyelország is 3-4 százalékpontot javított. A folyó fizetési mérleg javulását elsősorban a külkereskedelmi mérleg javulása fűtötte (az export növekedését az import visszafogottabb bővülése, vagy visszaesése kísérte). A Bizottság előrejelzése szerint a következő két évben a folyó fizetési mérleg egyenlege nagyságrendben a 2013-as szinten beáll. További javulás csak Csehország esetében prognosztizálható.

12. ábra • A folyó fizetési mérleg (GDP %-ban)

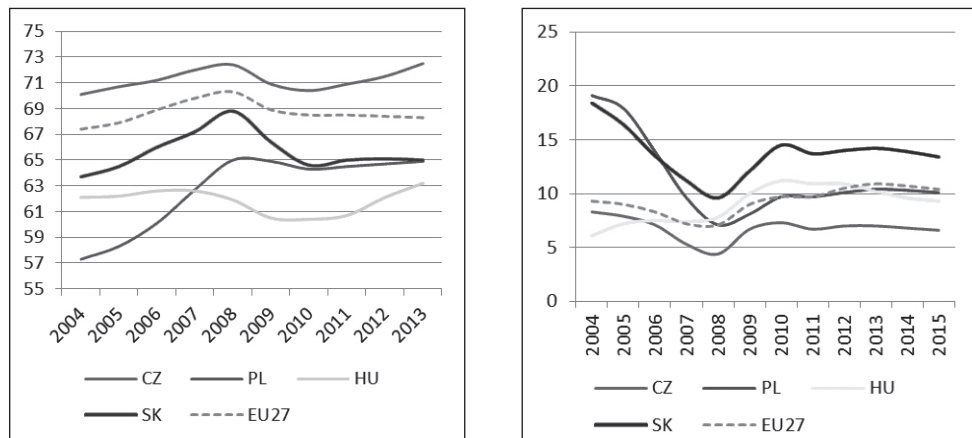

FORRÁS: AMECO

6. FOGLALKOZTATÁS

A válság előtt a *foglalkoztatottsági mutatók* (13. ábra) Magyarország kivételével javultak a V4 országokban. A legjobb eredményt 2008-ig Lengyelország (+7,7 százalékpont) és Szlovákia (+5,1 százalékpont) érte el. A pozitív tendenciát a válság megtörte, ez a foglalkoztatottsági adatok romlásához, majd stagnálásához vezetett. Ugyanakkor az látható, hogy Magyarország kivételével a 2004-es bázisához képest még a válság ellenére is magasabbak a foglalkoztatottsági szintek. Kivételt képez tehát Magyarország, ahol a foglalkoztatottság összességében stagnált 2012-ig. Hasonló folyamat figyelhető meg a munkanélküliség kapcsán is. A válság megtörte a *munkanélküliség* 2008-ig javuló tendenciáját (kivéve Magyarországon), ugyanakkor a munkanélküliség szintje a 2004-esnél alacsonyabban stagnált. Magyarország esetében a kezdeti alacsony mutató romlott jelentős mértékben 2008-at követően. Ugyan 2014-ben elkezdődött a munkanélküliségi ráta visszafogott csökkenése, ugyanakkor a válság előttihez mérhető javulásról – egyelőre – nem beszélhetünk.

13. ábra • Foglalkoztatottság (%) és munkanélküliség (%)

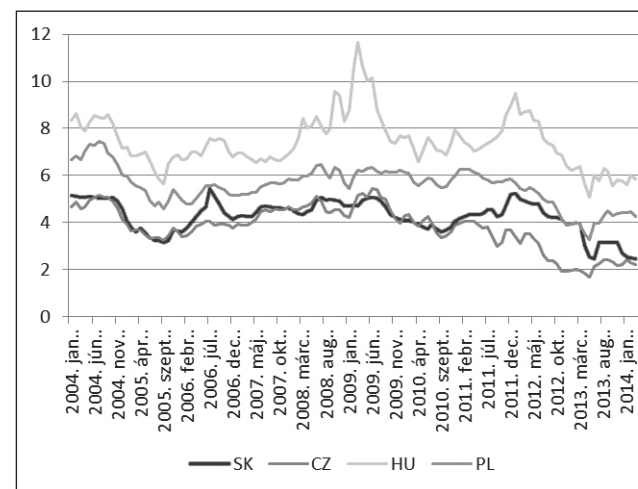
FORRÁS: EUROSTAT

7. INFLÁCIÓ, KAMATLÁBAK

Az *inflációs folyamatok* (14. ábra) változatos képet mutatnak, ugyanakkor összességében elmondható, hogy az inflációs szint 10 év alatt mindenhol a 3 százalék alá csökkent, amelyben jelentős szerepet játszott a válság okozta dezinflációs nyomás. Valószínűsíthető továbbá, hogy mivel az inflációs nyomás továbbra is kicsi, az infláció ezen alacsonyabb szinten stabilizálódhat.

A Magyarország és a régiós országok inflációja közötti eltéréseket több esetben hazai gazdaságpolitikai intézkedések magyarázzák (2006-ban, 2009-ben és 2012 elején is emelkedett az áfa Magyarországon). A jelenlegi alacsony hazai infláció részben nemzetközi ármozgásoknak, részben a rezsicsökkentésnek köszönhető.

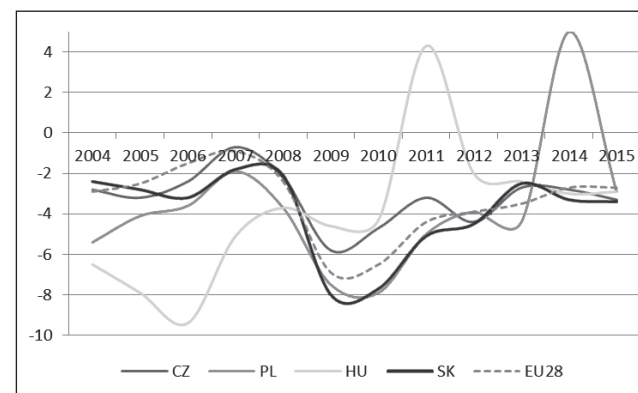
14. ábra • Az infláció éves változása (%)

FORRÁS: EUROSTAT

A *hosszú távú kamatok* (15. ábra) alakulása a régió országaiban együtt mozgott az elmúlt tíz évben. Kivételt ez alól a magyar kamatszintekben 2008 ősztől 2009 közepéig, valamint 2012 végén bekövetkezett folyamatok jelentenek. Ezekben az időszakokban jelentősen nőtt a 10 éves magyar állampapírok kamata, mely kihívásokat támasztott a piaci finanszírozhatóság tekintetében (2008 ősztől EU-IMF-hitelcsomagra is szorult az ország). Az adósságválság enyhülésével, párhuzamosan az Európai Unió rövid és hosszú távú válságkezelési intézkedéseivel a pénzügyi feltételek a visegrádi régió országaiban is javultak.

15. ábra • Harmonizált hosszú távú kamatok alakulása (%)

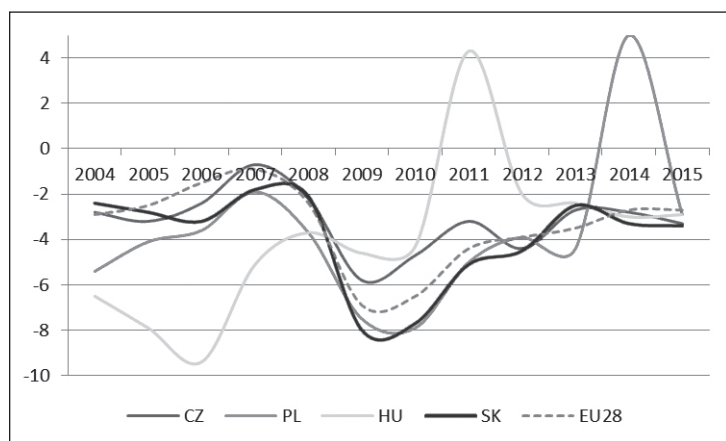

FORRÁS: EKB

8. ÁLLAMHÁZTARTÁSI FOLYAMATOK

A visegrádi országok *államháztartási pozíciója* (16. ábra) 2008-ig kedvezően alakult: az államháztartás egyenlege folyamatosan javult, az átlagos uniós érték körül mozgott (Magyarország kivételével). Az egyenleg a válság nyomán nagymértékben romlott, melynek eredményeképpen a térség elmúlt három éve a költségvetési konszolidáció időszaka volt. 2015-re várhatóan minden V4-es ország hiánya a 3% körüli szintre kerül. A két kiugró pozitív adat a Magyarországon 2011-ben és a Lengyelországban 2014-ben elszámolt egyszeri bevételeket jelentik a nyugdíjrendszer átalakítása miatt.

16. ábra • Az államháztartás egyenlege a GDP százalékában

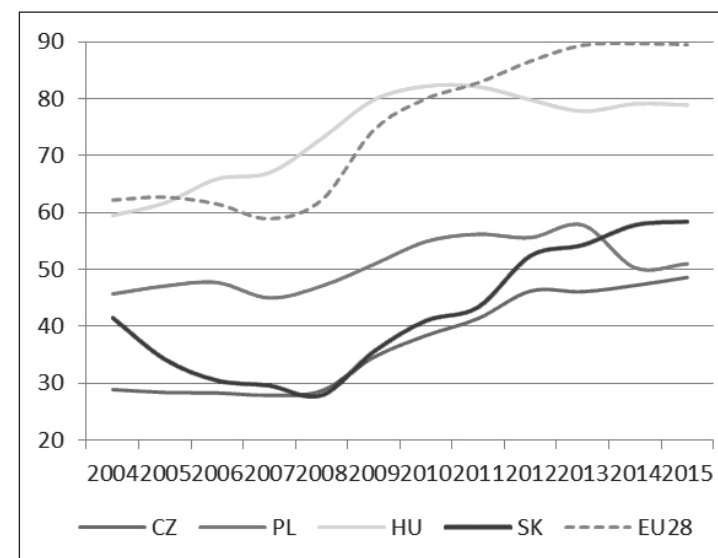

FORRÁS: EUROSTAT

2004-es csatlakozásakor mind a négy visegrádi ország túlzott hiány-eljárás alá került a 3% feletti költségvetési hiánya miatt. Az eljárást 2008-ban megszüntette a Tanács Szlovákia, Csehország és Lengyelország esetében, a válság nyomán 2009-ben azonban újraindította. Azóta a vizsgált országok közül egyedül Magyarországnak sikerült kikerülnie az eljárás alól 2013 júniusában. Szlovákia és Csehország számára a Tanács 2013-at szabta meg a túlzott mértékű hiány megszüntetésének határidejéül. Csehországnak sikerült a hiányt 3% alá szorítania (2,7%-ra), Szlovákia esetében azonban 2013-ra 3%-os, 2014-re pedig 3,3%-os deficitet jelez előre a Bizottság, azaz Szlovákiának nem sikerült határidőre, fenntartható módon lezorítania államháztartási hiányát. Lengyelország 2013 júniusában két év haladékot kapott, így 2014-re kell államháztartását konszolidálnia, melyet a (nyugdíjreformnak köszönhető) 4,6%-os prognosztizált államháztartási többlettel sikerülhet teljesítenie. Nincs egységes modell arra, hogy a visegrádi országok milyen jellegű szerkezeti reformokkal igyekeznek elérni a 3% alatti hiányt: Lengyelország és Magyarország az állami újraelosztás szinten tartása melletti átalakításokkal, míg Csehország és Szlovákia az állami szerepvállalás erősítésével kívánja rendbe tenni költségvetését.

A romló államháztartási egyenleggel párhuzamosan a térség államainak *államadósság-szintje* (17. ábra) is megugrott a válság nyomán, azonban a térség (Magyarország kivételével) GDP-arányos államadóssága még így is nemcsak az uniós átlaghoz képest alacsony, de a 60%-os maastrichti kritérium alatt is van. A növekedés beindulásával és az államháztartás konszolidálásával várhatóan az adósságráta is mérséklődni fog. A 60%-os államadósság-kritériumot a visegrádi országok közül tehát egyedül Magyarország lépi túl. Érdemi lefaragását az államadósságnak azonban a nyugdíjrendszer átalakításának fényében sem sikerült elérni, az államadósság 80% körüli szinten stagnál (és aktuális mértéke jelentősen függ a forint/euró árfolyamtól).

17. ábra • Államadósság a GDP százalékában (%)

FORRÁS: EUROSTAT

9. HITELMINŐSÍTÉS, VERSENYKÉPESSÉG

A válság előtt a V4-ek mindannyian közepesen magas hitelképességgel rendelkeztek (ez a 3. legjobb kategória). 2014-re Szlovákia *hitelminősítése* (18. ábra) enyhén javult, Csehország és Lengyelország esetében enyhén romlott, de a minősítési kategóriát egyik ország sem hagyta el. Magyarországon azonban a hitelminősítés a befektetésre nem ajánlott, azaz „bővítő” kategóriába került.

18. ábra • A V4-ek hitelminősítése 2004-ben és 2014-ben² (a minősítés sorrendjében)

2004	S&P	Moody's	Fitch
MAGYARORSZÁG	n.a.	A1	A-
CSEHORSZÁG	n.a.	A1	A-
SZLOVÁKIA	n.a.	A3	A-
LENGYELORSZÁG	n.a.	A2	BBB+

2014	S&P	Moody's	Fitch
CSEHORSZÁG	AA-	A1	A+
SZLOVÁKIA	A	A2	A+
LENGYELORSZÁG	A-	A2	A+
MAGYARORSZÁG	BB	BA1	BB+

FORRÁS: S&P, MOODY'S, FITCH

JELMAGYARÁZAT:

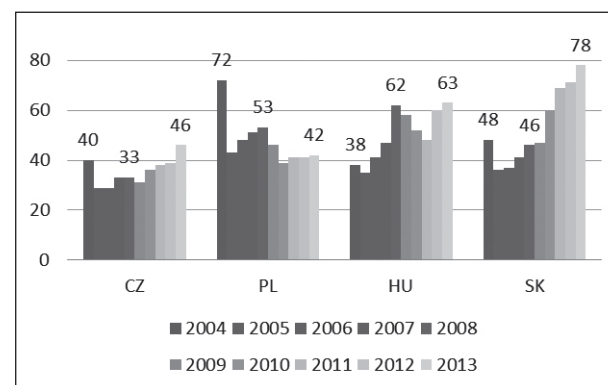
	közepesen magas hitelképesség
	közepesen rosszabb hitelképesség
	befektetésre nem ajánlott, spekulatív („bóvli”)

A svájci központú World Economic Forum által minden évben közzétett *versenyképességi* elemzésben a világ összes országát *rangsorolják* (19. ábra) egy index segítségével.³ A V4-ek közül az EU-csatlakozás évében, 2004-ben Magyarország első volt a világ versenyképességi ranglistán elért 38. helyével, öt követte Csehország a 40. helyen, majd Szlovákia (48.) és Lengyelország (72.). Az elmúlt tíz év folyamán, Lengyelország kivételével a visegrádi négyek hátráltek a ranglistán, néhány ingadozás után 2013-ra Csehország 46. lett, Magyarország a 63. helyig csúszott vissza, míg Szlovákia a 78. helyezést érte el. Lengyelországnak sikerült a 72. helyről a 42. helyig előrejutnia a ranglistán. Mivel nagyon sok tényező befolyásolja az indexet, így akár több tényező javulása mellett is visszacsúszhat egy ország, egy kiemelkedően rossz tényező miatt.

2 2014 májusában és 2014. április 11-én érvényes minősítés.

3 Céljuk, hogy az okok nagyon széles skáláját össze tudják foglalni egy mutatóban, ez a versenyképességi mutató, ebben szerepet játszanak makrogazdasági tényezők, az oktatás, az egészségügy, az infrastruktúra és minden egyéb, amely meghatározza egy ország kilátásait, lehetőségeit.

19. ábra • Versenyképesség (helyezés a rangsorban)

FORRÁS: WORLD ECONOMIC FORUM

10. KONKLÚZIÓ

A visegrádi országok legfontosabb gazdasági paramétereit vetettük össze az elmúlt évtized horizontján. Az adatokból kirajzolódó kép alapján megállapítható, hogy a négy ország nem azonos mértékben tudott élni az EU-tagságból fakadó előnyökkel. Valódi felzárkózási folyamat – különösen Csehország és Magyarország esetében – nemigen zajlott le, főleg, ha az egy főre jutó GDP szintjét, mint kulcsmutatót vizsgáljuk. Ennek egyik, de nem az egyetlen oka a 2008-ban kitört globális válság, amely nem egyenlő mértékben sújtotta a térség országait. Ugyanakkor számos más mutató tekintetében – persze sokszor különböző mértékben – sikerült a V4-országoknak közelíteniük, vagy akár meg is haladniuk az EU átlagos teljesítményét. Mindez azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy a régió országainak versenyképessége érdemben és jelentősen javuljon. Ettől függetlenül nem beszélhetünk kudacról. Egyrészt a 10 éves horizont történelmi távlatban nem hosszú időszak, korai még ítéletet mondani. Másrészt, földrajzi elhelyezkedésük és gazdasági beágyazottságuk miatt a régió országai számára nem létezik alternatíva, az EU-tagság nélkül a teljes elszigetelődés és elszegényedés várna rájuk. Bár az adatok összességében nem adnak nagyon kedvező összképet, és vélhetően a tapasztaltaknál sokkal sikeresebb első évtizedre is lehetett volna mód, a régió országai zökkenőmentesen váltak részeseivé az egységes belső piacnak, a schengeni övezetnek, Szlovákia az eurózónához is képes volt csatlakozni. Bizonyosan kijelenthetjük, hogy EU-tagság nélkül minden visegrádi ország sokkal rosszabb helyzetben lenne. Abban pedig bízhatunk, hogy az EU átlagos fejlettségi szintjéhez való közeledés a második évtizedben nagyobb ütemű lesz.